

АДАПТИВНІ ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК ОСНОВА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Кравчук Ольга Юріївна,

кандидат політичних наук, доцент
кафедри соціально-гуманітарних наук і філософії
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова м. Миколаїв
olha.kravchuk@nuos.edu.ua

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активною цифровізацією та переорієнтацією на принципи інклюзивності, доступності й індивідуалізації навчання. В умовах зростання різноманітності освітніх потреб здобувачів освіти — зумовленої як індивідуальними особливостями розвитку, так і соціальними, культурними чи психоемоційними чинниками — актуалізується потреба у впровадженні ефективних інструментів підтримки інклюзивного освітнього середовища. Цифрові технології в цьому контексті виступають не лише технічним засобом оптимізації навчального процесу, а й важливим ресурсом забезпечення рівних можливостей для всіх учасників освітнього простору.

Адаптивні цифрові інструменти дозволяють враховувати індивідуальні освітні траєкторії, темп засвоєння матеріалу, особливості сприйняття інформації та психофізичний стан здобувачів освіти. Використання електронних платформ, систем дистанційного навчання, мультимедійних ресурсів, програм для автоматичного перекладу, озвучування тексту або візуальної підтримки сприяє зниженню бар'єрів у навчанні для осіб з особливими освітніми потребами. Таким чином, цифрові технології стають інструментом реалізації принципу універсального дизайну навчання, що передбачає гнучкість і варіативність освітнього процесу.

Важливим аспектом є також психологічний вимір використання цифрових інструментів в інклюзивному середовищі. Адаптивні освітні технології можуть сприяти підвищенню навчальної мотивації, формуванню відчуття автономії та впевненості у власних можливостях, зниженню рівня тривожності та страху помилок. Для здобувачів освіти з досвідом навчальних труднощів або негативних освітніх переживань цифрове середовище часто створює більш безпечний і контрольований простір для навчальної взаємодії.

Інтеграція адаптивних цифрових інструментів у освітній процес є ключовою умовою формування інклюзивного середовища, орієнтованого на потреби кожного здобувача освіти. Їх використання сприяє не лише підвищенню доступності навчання, а й розвитку психологічного благополуччя, саморегуляції та активної суб'єктної позиції учасників освітнього процесу.

Інклюзивна освіта передбачає створення таких умов навчання, за яких кожна особа, незалежно від рівня підготовленості, фізичних, сенсорних або когнітивних особливостей, має можливість повноцінної участі в освітньому процесі. У цьому контексті особливого значення набувають адаптивні цифрові інструменти, здатні гнучко підлаштовуватися під індивідуальні освітні потреби користувачів.

Метою статті є аналіз потенціалу адаптивних цифрових інструментів як базового компонента формування інклюзивної освіти та визначення їх ролі у забезпеченні доступності й ефективності навчального процесу.

Також інклюзивна освіта ґрунтується на ідеї рівних можливостей і передбачає відмову від уніфікованого підходу до навчання на користь індивідуалізованих освітніх траєкторій. Відповідно до сучасних психолого-педагогічних концепцій, ефективне інклюзивне середовище має враховувати когнітивні, емоційні, мотиваційні та соціальні особливості здобувачів освіти.

Цифрові технології істотно розширюють можливості реалізації інклюзивних підходів, оскільки забезпечують доступ до різних форматів подання інформації, альтернативних способів комунікації та гнучких механізмів оцінювання результатів навчання. Особливе місце серед цифрових рішень посідають адаптивні інструменти, які використовують алгоритми персоналізації та індивідуального налаштування навчального контенту.

З психологічної точки зору, адаптивні цифрові технології сприяють зниженню навчальної тривожності, підвищенню суб'єктивного відчуття контролю над навчальним процесом та формуванню позитивної навчальної мотивації. Вони дозволяють студентам працювати у власному темпі, обирати зручні способи сприйняття інформації та отримувати зворотний зв'язок, адаптований до їхніх можливостей.

Адаптивні цифрові інструменти — це програмні та технологічні засоби, які здатні змінювати свої функції, інтерфейс або навчальний контент відповідно до індивідуальних потреб користувача. До таких інструментів належать адаптивні освітні платформи, системи електронного навчання з персоналізованими траєкторіями, спеціалізовані мобільні додатки, програми з функціями доступності та допоміжні технології.

Серед ключових характеристик адаптивних цифрових інструментів можна виокремити:

- можливість індивідуального налаштування темпу навчання;
- використання різних форматів подання інформації (текст, аудіо, відео, візуалізація);
- автоматичне коригування складності завдань;
- інтеграцію з допоміжними технологіями (екранні читачі, субтитри, голосове введення);
- забезпечення зворотного зв'язку, орієнтованого на підтримку, а не контроль.

- контексті інклюзивної освіти адаптивні інструменти виконують компенсаторну функцію, зменшуючи бар'єри доступу до навчального контенту та сприяючи активному залученню всіх учасників освітнього процесу.

Використання адаптивних цифрових інструментів позитивно впливає на низку психологічних чинників навчальної діяльності. Насамперед, вони підтримують розвиток академічної саморегуляції, оскільки стимулюють планування, самоконтроль і рефлексію навчальних досягнень. Здобувачі освіти отримують можливість самостійно керувати навчальним процесом, що підвищує рівень відповідальності та автономності.

Адаптивні технології сприяють формуванню позитивної самооцінки та відчуття успіху, особливо у здобувачів з особливими освітніми потребами. Завдяки індивідуалізації завдань зменшується ризик фрустрації, пов'язаної з невідповідністю між вимогами навчання та реальними можливостями студента.

Важливим аспектом є також соціально-психологічний ефект використання цифрових інструментів. Інклюзивні онлайн-середовища сприяють розвитку комунікативних навичок, співпраці та взаємопідтримки, формуючи культуру толерантності й прийняття різноманітності.

Незважаючи на значний потенціал адаптивних цифрових технологій, їх ефективне впровадження потребує системного підходу. Важливими умовами є підготовка педагогів до використання цифрових інструментів, методичне забезпечення інклюзивного навчання та створення технічної інфраструктури.

Перспективним напрямом є інтеграція адаптивних цифрових рішень у змішане та дистанційне навчання, що особливо актуально в умовах кризових ситуацій та освітніх трансформацій. Такі інструменти можуть стати основою для побудови гнучких, стійких і психологічно безпечних освітніх середовищ.

Адаптивні цифрові інструменти є важливим ресурсом формування інклюзивної освіти, оскільки забезпечують індивідуалізацію навчального процесу, зменшення освітніх бар'єрів і підтримку психологічного благополуччя здобувачів освіти. Їх використання сприяє розвитку навчальної мотивації, саморегуляції та академічної успішності, а також формує умови для рівноправної участі всіх учасників освітнього процесу. Таким чином, інтеграція адаптивних цифрових технологій у систему освіти є не лише технологічним, а й психолого-педагогічним завданням, реалізація якого сприятиме підвищенню якості та доступності інклюзивної освіти в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Биков В. Ю. Цифрова трансформація освіти і науки в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Інформаційні технології і засоби навчання. 2020. № 2(76). С. 1–15.

2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2019. 272 с.
3. Ляшенко О. І., Жук Ю. О. Цифрове освітнє середовище закладу освіти: психолого-педагогічні аспекти. Педагогіка і психологія. 2021. № 3. С. 5–14.
4. Сидоренко В. В. Психологічні чинники ефективності дистанційного навчання в інклюзивному освітньому середовищі. Психологія і суспільство. 2022. № 4. С. 87–95.
5. Zimmerman B. Self-regulated learning and academic achievement: An overview. Educational Psychologist. 2022. Vol. 25(1). P. 3–17.
6. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. London : Routledge, 2019. 392 p.